

Idejni projekt namensko-funkcionalne adaptacije zgrade Okružnog suda za potrebe Muzeja revolucije i socijalističke izgradnje načinio je doc. arh. Aleksandar Radojević, koji ima veliko iskustvo u poslovima te vrste. Celokupnu investicionu-tehničku dokumentaciju izradio je »Invest-biro«, preduzeće za projektovanje i inženjering iz Beograda.

Za potrebe Muzeja objekt će pretrpeti izmene, ali kako se on nalazi pod zaštitom kao spomenik kulture, sva rekonstrukcija prilagođiće se izgledu kakav je bio na početku ovog veka. Fasada, koja je danas dosta oštećena, moraće se celokupno sređivati prema ranijim uzorima, a enterijer zahteva prilagodavanje nekadašnjeg ambijenta sa potrebama stalne muzejske postavke.

Prema projektnom planu, prostor bi se iskoristio na ovaj način: muzejske službe bi zauzimale 319 m² ili 19,5% površine svih etaža, prostor za izlaganje (tj. stalnu postavku) 554 m² ili 34,5%, a prateći prostor (sala za povremene izložbe, sala za projekciju, holovi, komunikacije, sanitarije) 752 m² ili 46%.

Prizemlje zgrade Okružnog suda funkcionisaće prvenstveno za postavku stalne izložbe Muzeja revolucije sa prostorom za filmoteku, pedagošku službu, prodaju ulaznica i suveniru. Zatim, tu će se nalaziti objekt za obezbeđenje, telefonska centrala i portirnica. A ceo prvi sprat biće namenjen za depoe novije i najnovije istorije, biblioteku, salu za povremene muzejske postavke, administrativni deo i sanitarni čvor.

Osnovni zadaci budućeg Muzeja revolucije i socijalističke izgradnje biće sadržani u tendenciji da istakne značaj revolucionarnih kretanja, u idejno-vaspitnoj i naučnoj aktivnosti, kao i kulturno-prosvetnom i istraživačkom radu.

Do današnjih dana u Muzeju Srema sprovedeni su samo neki planovi oko rekonstrukcije i izrade plana postavke. Odvija se adaptacija prizemlja, uvedeno je centralno grejanje i sprovodi se naučno-sabirački rad sa stručnom obradom i konzervacijom muzealija. Materijal za izložbu svrstava se u dokumentacionu, fotografsku i predmetnu sistematsku zbirku. Izrađen je globalni idejno-tematski plan, a predviđena su proširenje stručnog kadra, učešće spoljnih sa-

radnika, umetnika i arhitekata iz drugih ustanova.

Stalna muzejska postavka prikaziće tri veoma zanimljiva istorijska razdoblja:

1. Radnički pokret i predrevolucionarni period (1881—1941);
2. Socijalistička revolucija u Sremu (1941—1945);
3. Obnova, izgradnja i borba za ostvarivanje samoupravnog socijalističkog društva (od 1946. do osamdesetih godina).

Najviše prostora izložbe bio bi posvećen narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji na teritoriji Srema sa svim osnovnim karakteristikama, ali uz povezivanje sa opštim vojvođanskim i jugoslovenskim tokovima.

Osnovni princip, prilikom izrade detaljnog idejno-tematskog plana, biće tematski i hronološki. Međutim, ako bi se revolucija htela prikazati samo postojećim dokumentima, fotografijama i predmetima, ni približno se ne bi moglo dočarati vreme upornosti, revolucionarnog žara i žrvovanja našeg naroda.

Zato su stručnjaci Muzeja Srema veliko poverenje dali umetničkim i arhitektonskim rešenjima, koji moraju osavremeniti idejno-tematski plan, da bi se što markantnije i impresivnije dočarala posetiocima veličina događaja, duh i atmosfera revolucionarnih zbivanja u toku navedenih perioda. Umetnički doživljaj upotpuniće Hol heroja sa likovnim ostvarenjima umetnika sa sremskog područja, a planira se i odabir revolucionarnih pesama za muzičke efekte.

Prvobitni planovi oko pripreme objekata nekadašnjeg Okružnog suda za muzejsku svrhu datovani su do 1987. godine. Međutim, kako se veoma teško iznalaze finansijska sredstva, najverovatnije da će se okončanje građevinskih poslova, a zatim i radova oko prezentacije, planirati u naredni srednjoročni plan. Kako se Muzej nalazi uz gradski park, zelena površina iskoristiće se za postavku muzejskih eksponata i spomenika u slobodnom prostoru, a time će se konačno uobličiti ovaj deo grada.

ABSTRACT

The Museum of the Revolution and Socialist Reconstruction in Sremska Mitrovica

O. Delić

The Museum of the Revolution and Socialist Reconstruction in Sremska Mitrovica will be set up in the former building of the District Court, which is being adapted for that purpose. The permanent display is to be divided by theme into three periods: treating the labour movement and the period before the revolution (1881—1941), the socialist revolution in Srem (1941—1945), and the period of reconstruction and development of a self-managing socialist society (1946—1980).

Since the Museum is situated next to the city park the open area will be used to display museum exhibits and monuments, which will give this part of the town a new characteristic.

Muzej štampe NOP-a Vojvodine

Nada Bošković

Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, Novi Sad

Priljeno: 2. 10. 1986.

Otvoren je 19. novembra 1981. godine u kući Čire Šovljanskog (Ul. Vojislava Ilića 15), gde se 15. novembra 1942. pojavio prvi broj »Slobodne Vojvodine«, organ Pokrajinskog narodnooslobodilačkog odbora za Vojvodinu, pod uredništvom Svetozara Markovića Toze i Branka Bajića.

Kroz replike, kopije, reprodukcije i likovne priloge (oko 400 eksponata) pruža se gledaocu mogućnost da u hronološkom nizu i na jednom mestu dobije vizuelan pregled vojvodanske štampe, čiji svaki list i napis, bezmalo, pruža jednu retku senzaciju ne nekom bizarnošću, već svojim dubokim hroničarskim rezom, i odaje poštu ljudima koji su u ratnom košmaru smogli snage i sredstava da povedu jednu smelu i organizovanu borbu — jednu pravu ofanzivu sa municijom od hartije, za neprijatelja ništa manje ubitačnu od olova i baruta.

Prihativši sugestiju opštinskog SUBNOR-a da to bude spomenik štampi NOP-a Vojvodine, s obzirom da ta štampa ima svoje neposredne korene u revolucionarnoj štampi iz razdoblja između dva svetska rata — u formi kolaža, u uvo-

Zgrada u kojoj je Muzej štampe NOP-a Vojvodine u Novom Sadu

du postavke Muzeja pisane reči NOP-a, našli su se i materijali koji su u letopisu brojnih naprednih i revolucionarnih listova i časopisa trajno zabeleženi, a na poslednjim panoima postavke prezentovani su listovi naroda i narodnosti Vojvodine nastali na tradicijama štampe NOP-e.

Izraženo u tezama, to obuhvata:

1. Naprednu i revolucionarnu štampu između dva svetska rata — korene štampe NOP-e — Sindikalna revolucionarna štampa i publikacije («Szervezet Munkas» — Organizovani radnik, »Faklga» — Baklja, »Falu es varos» — Selo i grad); — Legalna i ilegalna partijska i skojevska štampa, knjige i brošure («Radnički list», »Közakarát» — Opšta volja, »Komunist« A Komunist, »Lenjinist«, »Revolucionarni front radnika i seljaka«, »Istina«); — Listovi u sremskomitrovačkoj kaznioni («Komunist«, »Udarnik«, »ZB» — za boljševizaciju, »Tank«); — Narodno-frontovska i omladinska štampa («Nepszava» — Narodni glas, »Hid» — Most, »Naš život«, »Naša mladost«, »Mladi radnik«, »Trudbenik» — A Dolgozo, »Omladinac«...);

2. Štampa NOP-e

— Prvi listovi i brošure u Vojvodini

(«Vesti», »Hirek«, »Borba«, »Harc«, »Bilten GŠV NOPOJ«, »Radio-vesti«, »Partizanski rat«, »Zadaće odreda revolucionarne vojske«, »A/Forra-

dalmi katonasag osztagainak feladatai«, »Klasa«, »Klasna borba«...);

— »Naša borba« kao regionalni partijski list (Srem);

— »Isitna« kao regionalni list (Srem);

— »Glas omladine« kao regionalni list (Srem);

— Bačko izdanje »Istine«

— »Slobodna Vojvodina« — bačka faza;

— Pokrajinska informativno-politička štampa («Slobodna Vojvodina»,

»Naša borba«, »Glas omladine«, »Vojvodanka u borbi«);

— Štampanje vojnih jedinica (Bilten štaba narodnooslobodilačkih partizanskih odreda za Srem, »Fruškogorski partizan«, Bilten GŠ NOV i POV, »Novo sunce omladine«, »Sremski partizan«, »Zraci slobode«, »U boj«, »Vojvodanski borac«, »Napred«, »Slovaci doroty Janosikovej« — Slovaci u Janošikovu četu, »Život u bolnici«, »Bombaš«, »Osvetnik«, »Brigadir«, »Kroz borbu«, »Polet«, »Udarnik«, »Uvek napred«, »Slovakom«, »Munkas«, »Udarnik«, (Ilustrovani udarnik);

— Omladinske džepne novine («Nova omladina«, »Napred«, »Plamen«, »Zora«, »Reč omladine«, »Džepne novine«, »Mlada garda«...);

— Štampanje posle oslobođenja do 15. maja 1945. («Sloboda«, »Glas slobode«, »Szabadsag«, »Vesti«, »Hirek«, »Radio-vesti«, »Radio-vesti«);

— Brošure i knjige 1941—1945. (izdanje vojnih jedinica, komandi, ustanova i dr);

— Baze i štamparije (rekonstrukcija baze u kući Šovljanskih gde je pod teškim uslovima, u prostoru od svega 5 m², na rotacionom gešteneru izvučen prvi broj »Slobodne Vojvodine«; Maketa ilegalne štamparije na Šušnjarevom salašu kod Surduka i tigel na kome su od novembra 1943. do septembra 1944. štampana pokrajinska glasila i proglasi i leci PK KPJ za Vojvodinu

Obrazovne aktivnosti u okviru stalnog postava Muzeja štampe i NOP-a Vojvodine u Novom Sadu

i PK SKOJ-a za Vojvodinu; Makete centar-baze u Vrbasu i baze u Paragama gde su na geštetneru izvučeni brojevi »Slobodne Vojvodine« 2—3 i 4;

— Urednici i tehničari (Svetozar Marković-Toza, Jovan Veselinov, Stevan Doronjski, Jovan Popović, Stanko Paunović, Branko Bajić, Stanka Veselinov, Jovan Trajković, Slobodan Bajić, Nikola Petrović, Jožef Marčok, Stevica Puzić, Lazar Oklobdžija, Živan Milisavac, Bora Radovanović, Đura Javorina, Gliša i Jovan Vojnović, Voja Nanović, Mladen Sekicki i dr.);

3. Listovi na tradicijama štampe NOP-a (»Dnevnik«, »Magyar Szó«, »Halas L'udu«, »Libertatea«, »Ruske slovo«);

Autori kustosi: Nada Bošković i Olga Popović; tehničko-likovno rešenje Božidar Bošković, akademski slikar.

ABSTRACT

The Museum of Publications of the National Liberation Movement in Vojvodina

N. Bošković

The house of Ćiro Šovljanski, where the first issue of Slobodna Vojvodina was printed in 1942, became the Museum of Publications in 1981. By its display the Museum follows the development of printing in Novi Sad from the period before the war to the present day.

Istorijat lista

»Slobodna Vojvodina« (Muzej štampe NOP-a Vojvodine)

Vesna Štraser

Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, Novi Sad

Prilmeno: 2. 10. 1986.

Odmah posle napada Nemačke na SSSR deo PK KPJ koji se nalazio u Novom Sadu obrazovao je AGI-TPROP. Glavni zadatak ovog tela bio je da pokrene i izdaje informativna glasila kojima će se mase informisati o stvarnim događajima kod nas i u svetu i mobilisati na liniji oslobodilačke borbe. Posle masovnih provala tehnika u Novom Sadu je propala, ali je organizacioni sekretar Svetozar Marković Toza, kada je septembra

1941. god. prešao iz Banata u Bačku, preuzeo mere da se stvori nova i da se pokrene štampa oslobodilačkog pokreta. I pored svih nepovoljnih momenata, drugovi su odlučili da u Novom Sadu organizuju tehniku PK KPJ. Tehnika PK KPJ bila je smeštena na dva mesta — na jednom su pripremane matrice, a na drugom su listovi bili umnožavani na geštetneru.

Svetozar Marković-Toza došao je u Novi Sad krajem avgusta 1942. godine. Tu je imao svoje stalne veze preko kojih je obezbedio smeštaj. Tada je Svetozar Marković posredstvom svog domaćina i drugih komunista, nastojao da pronađe kuću u kojoj bi se moglo izgraditi sigurno sklonište za štampariju PK KPJ. Tražeći pravo rešenje i razmišljajući čija bi kuća bila pouzdana, drugovi su se setili krznarskog zanatlije Ćire Šovljanskog, koji je iako nije bio član KPJ, bio simpatizer i pristalica oslobodilačkog pokreta. Ćira Šovljanski je bio voljan da svoju kuću stavi na raspolaganje rukovodstvu pokreta. Svetozar Marković-Toza, organizacioni sekretar PK KPJ, detaljno je ispitao sve okolnosti i jedne večeri došao u kuću Ćire Šovljanskog, koji ga je primio i smestio u svojoj još potpuno nezavršenoj novoj kući. Svetozar Marković-Toza je sa domaćinom napravio plan podzemnog skloništa i odmah se krenulo sa pravljenjem baze u nedovršenom delu kuće. Tako se naknadno izgradila dugačka terasa, a pod njom podrum od kojeg se jedan deo odvojio za bazu. Baza je bila visoka svega 1,6 m, dugačka 2 m, a široka 1,5 m. Sprovedena je struja i jedna jaka sijalica osvetljavala je ovu radnu prostoriju.

Tu su bile stolice, mali sto na rasklapanje, na policama su se nalazile knjige, matrice, hartija i arhiva a postavljena je i polica sa radio-aparatom. Trebalo je mnogo snalažljivosti da bi se nabavila i do baze prenela tehnika i obezbedio potreban materijal. Saradnici oslobodilačkog pokreta u Novom Sadu dovijali su se na razne načine da bi došli do geštetnera, matrica i papira. Za kurira je određen Sreta Stepanov, koji je bio zadužen da donosi materijal, poruke i pisma i da iznosi štampane tekstove i prenosi direktive rukovodstva partijskoj organizaciji u Novom Sadu.

Rad na prvom broju lista »Slobodna Vojvodina« pokrenuo je Sveto-

zar Marković-Toza i uredio je uz pomoć Branka Bajića koji je bio član PK KPJ. Tako je u bazi u kući Šovljanskog održan, u oktobru 1942. godine, sastanak PK KPJ na kom je pored Markovića i Bajića bio i Nikola Petrović. Oni su analizirali stanje pokreta u Bačkoj i tada je formiran i Pokrajinski narodnooslobodilački odbor za čijeg je prvog predsednika izabran Branko Bajić.

List »Slobodna Vojvodina«, namenjen širokim masama, postao je glasilo Pokrajinskog NOO-a. Pored svih teških uslova štampanje »Slobodne Vojvodine« je počelo, i u nedjelju, 15. novembra 1942. godine završen je prvi broj, i već sutradan je Sreta Stepanov izneo prvi svežanj novina. Međutim, policijski agenti su 18. novembra 1942. uveče upali u kuću Stepanova i uhapsili ga. Stepanov se na policiji loše držao i već pod prvim udarcima je sve izdao.

Policija je već 19. novembra 1942. noću opkolila kuću Ćire Šovljanskog u ulici Vojislava Ilića br. 15. Posle kraćeg traganja pronašli su vrata baze u kojoj su se nalazili Svetozar i Milica Marković i Branko Bajić i pozvali ih na predaju.

Ne dobivši odgovor, fašisti su naterali kućevlasnika Ćiru Šovljanskog da siđe u bazu i pozove drugove na predaju. Međutim, ni on se nije vratio. U međuvremenu drugovi su uništili materijal i pripremili se na borbu, koju je posle treće opomene otpočela policija rafalom u otvor baze. Posle prvog rafala odjednom se pojavio u otvoru baze Svetozar Marković-Toza sa pištoljem u ruci. Pucajući na policajce koji su stajali u blizini, ranio je jednog u vrat. Neprijatelj je dovukao pojačanje sa ručnim granatama i dimnim bombama. Tek u zoru, posle viščasovne noćne borbe, kada je Milica Marković na zahtev drugova izašla iz baze, poginuli su Branko Bajić i Ćira Šovljanski. Teško ranjen, Svetozar Marković-Toza pao je policiji u ruke. Posle herojski izdržanih svih vrsta mučenja, kojim je bio podvrgnut u novosadskoj »Armiji« i segedinskom zatvoru, obešen je u Novom Sadu 9. februara 1943. godine.

List »Slobodna Vojvodina«, koji je počeo da izlazi u Bačkoj, u Sremu se od 1943. razvio u glavno pokrajinsko glasilo, štampa se u oslobođenom Banatu, da bi opet dospelo u Novi Sad. Kao najznačajni